

ATATÜRK VE TÜRK MÜSİKİSİ

Bedia Mükerrerem DİNÇER

Nişantaşı Kız Lisesi Müzik Öğretmeni

Türk efkâr-ı umumîyesini yıllarca işgal etmiş, halen işgal etmekte bulunan ve üzerinde doğru veya yanlış polemikler yapılan bir konuyu, Atatürk'ün yüzüncü doğum yılında ele alarak yazmak istemek arzusu, bana millî bir vazife olarak görüldü. Bu his ve düşüncelerle, elimdeki imkânların elverdiği ölçüde, doğru olduğuna inandığım olay ve vesikalara dayanarak bu konuyu okuyucularımın huzuruna getirmek cesaretini gösterdim.

Atatürk ve Türk Müsîkîsi başlığı altında yazdığım yazımı, üç bölümde toplamağa çalıştım. Birinci bölüm 1922-1930 yıllarını içine almaktadır. Atatürk'ün o tarihlerde Türk müsîkîsi sevgisini ve Türk müsîkîsinde nelerin düzeltilmesi lâzım geldiğine dair düşüncelerini örnekler vererek açıklamağa çalışırken, çok sevdiği bazı şarkıları da bu vesile ile arzetmeğe çalıştım. Bunu yaparken, bu konuda, olaylar ve insanlar karşısındaki tutumu ile, Atatürk'ü müşahhaslaştırma gayreti içinde bulunduğumu da ifade etmek istiyorum.

11 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnunda yaptığı tarihî konuşması ile başlayan ve 1934 yılının 1 Kasım'ında Türkiye Büyük Millet Meclisindeki konuşması ve Türk müsîkîsinin Türk radyolarında yasak edilmesi ile sonuçlanan dönem yazımın ikinci bölümünü teşkil etmektedir.

Üçüncü bölümde ise 1936 yılında Türk müsîkîsine tekrar izin verilmesiyle, Atatürk'ün Türk müsîkîsi konusundaki direktiflerinin sonuçlarından bahsederek konuyu bitirmeğe çalışacağım. Bitirmeğe çalışacağım diyorum, çünkü konu, o kadar geniş ve bu konudaki görüşler o kadar farklıdır ki, bu farklı görüşlerden hakiki durumunu

ortaya çıkarıp, objektif bir yaklaşımla konuyu ele aldığımızda, bütün görüşleri sıralıyarak, mukayese ederek, önünüze sermek, bir kitap hacminin işidir. Bu itibarla ben, ana hatlarla, kalın çizgilerle, fakat olayları gerçeklere sadık kalarak sunmaya çalışacağım.

1922 - 1930 Dönemi

“Meb’us olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz, hattâ Reiscumhur olabilirsiniz; fakat, sanatkâr olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları seviniz” diyen, san’ata ve san’atçıya büyük değer veren Atatürk 14 Ekim 1925 tarihinde İzmir Kız Öğretmen Okulunda, mûsikî hakkındaki fikirlerini aşağıdaki sözleriyle açıklığa kavuşturmuştur:

“Hayatta mûsikî lâzunmıdır?

“Hayatta mûsikî lâzım değildir. Çünkü, hayat mûsikîdir. Mûsikî ile alâkası olmayan mahlûkat insan değildir. Eğer mevzubahs olan hayat, insan hayatı ise, mûsikî behemehal vardır. Mûsikîsiz hayat zaten mevcut olamaz. Mûsikî hayatın neş’esi, ruhu, süruru ve her şeyidir.”

Atatürk, Türk milletini diğer sanatlarda olduğu gibi, mûsikî alanında da en ileri seviyeye getirmek için çalışmıştır. Yukarıda ifade ettiğim gibi, yazımın bu bölümünde, Atatürk’ün Türk mûsikîsi hakkındaki görüşlerini kendi sözleri ve yakın çalışma arkadaşlarının kalemlerinden sunmaya çalışacağım. Ayrıca mûsikîmizin gelişmesini çok yakından takip eden Atatürk’ün severek dinlediği eserlere temas edeceğim.

İstanbulda, Padişah’ın mabeyninde orkestra, bando ve fasıl heyeti vardı. Halife Türkiyeden ayrıldıktan sonra, bu üç mûsikî topluluğu Ankaraya getirilmiş ve Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Cumhurbaşkanlığına bağlı bu üç mûsikî topluluğundan biri olan Riyaseticumhur fasıl heyetini Atatürk daima yanında bulundurur ve sevdiği şarkıların söylenmesini bu heyetten isterdi. Bunlardan biri her zaman severek dinlediği Civan Ağanın “Dil, seni sevmiyeni sevmekte lezzet mi olur?” diye başlayan şarkısı idi.

Türk edebiyatını çok iyi bilen Atatürk, özellikle harf devriminden sonra, Türkçenin çok iyi kullanılması için büyük dikkat gösterir-

di. Türk mûsikisini dinlerken de, güfte seçiminin özenle yapılmasını, kelimelerin doğru telâffuz edilmesini isterdi. 1925-1930 yılları arasında Riyaseticumhur fasıl topluluğunda neyzen olarak görev yapan Burhanettin Ökte, topluluğa katılıp Atatürk'ün huzuruna çıktığı ilk gecelerden birine ait hatırasında bakın nelei söylüyor:

“Arkadaşlarla birlikte salona girdiğimizde Atamız arkadaşlarıyla masanın etrafında çevrelenmiş konuşuyorlardı. Konuşmalar hep nutuk üzerindeydi. Bir ara çok kısa bir fasıl yaptık ve uzun süre oturduk. Sohbetin münasip bir yerinde Atatürk bizlere dönerek “arkadaşlar bir iki eser dinleyelim” diyorlar. Hemen sevdiği eserlerden birkaçını çalıp okuyoruz. Alâka ve zevkle dinliyorlar. Bir ara benim de şarkı okumaklığımı söylediler. Halbuki ben heyete neyzen olarak katılmışım. Arkadaşlar arasında o günlerin ünlü ses sanatkârları vardı. Acaba diyorum “Ata benim saz çaldığımı görmediler mi?” Kızarıp bozaniyorum. Ne yapacağımı şaşırırken arkadaşlar imdada yetişip “Câna rakibi handan edersin” şarkısını söyle dediler. Şarkıya başladım; daha birinci mısraı bitirirken, Ata beni susturup “Câna nedir?” diye sordular. Ben “Hitaptır efendim” dediğimde, bana, “O halde kelimelerin mânalarını vererek ve ifadelendirerek okursan güzel olur” diyorlar. Ben yeniden okumağa devam ediyorum. Atatürk ikinci defa şarkıyı kesip bana “sadece güfteyi söyle” diyor. Ben güfteyi okuyorum. O zaman “Şiir olarak başka, şarkı olarak başka türlü okuyorsun” diyor. Gerçekten de o günlerin okuyuş alışkanlığı olacak “edersin” kelimesini “idersin”, “etme” kelimesini “itme” olarak telâffuz ederdik. Tabii ben şarkıyı güftenin aslı gibi okuyarak bitirdim ve memnun oldular. Daha sonraki günlerde, mûsikimizle ilgili büyük Ata'nın pek çok uyarısıyla karşılaştık ve hepsi de yapılması gereken şeylerdi.

Burhanetten Ökte'nin hatırasında geçen Girifzen Asım Bey'in uşşak şarkısı şudur:

*“Câna rakibi handan edersin
Ben binevayi giryan edersin
Bigânelerle ünsiyet etme
Bana cihanı zından edersin”*

Atatürk'ün güfte, beste uyuşmasına, yâni prozodiye ne kadar önem verdiği sanatçının okuyuş biçimi ile, hitabedilen dinleyici kit

lesi arasında bir duyuş ve his birliğini sağlaması gerektiğini söylediği, O'nu tanıyanlarca ifade edilmektedir.

Selâhettin Pınar, Atatürk ile ilk karşılaşmasını ve yeni bestelediği bir şarkının güftesi üzerinde ne kadar önemle durulması gerektiğine dair Atatürk'ün görüşlerini şöyle anlatıyor: "Yıl 1930. Dolmabahçe sarayında büyük Gazinin huzuruna ilk çıkışım. Heyecan içindeyim. O kocaman salonda nasıl adım atacağımı bilmiyorum. Gazi karşıda oturuyor. Elimdeki tamburla ilerledim, elini öptüm. Bir müddet sonra Gazi bana hitapla "Bir şarkınızı sizin ağzınızdan dinliyelim" buyurdu. Yeni bestelemiş olduğum:

*"Gel gitme kadın ruhumu hicranına yakma
İnlet beni, öldür beni ağyare bırakma
Karşında esirim, bana düşman gibi bakma
İnlet beni, öldür beni ağyare bırakma."*

kürdili hicazkâr şarkımı okudum. Şarkı bitince hararetle alkışladılar. Sonra bana "Selâhattin Bey" dedi "şarkınız hakikaten çok güzel, ama bir şeye itiraz edeceğim. Şu kadın kelimesi. Biraz kaba düşmüyor mu? Onun yerine meselâ kadının inceliğini, zerafetini daha iyi ifade edecek bir kelime koysanız olmaz mı?" Şaşırdım, sıkıldım. Zaten küçücük bir yanlışlık yapacağım diye her hareketimi kollayarak, her kelimeyi tartarak ne edeceğimi bilemez bir halde iken bu soru karşısında kalış, bütün bütün beni şaşırttı. O'nun karşısında konuşmak bir mesele. Bu çekingenliği sezmiş olacak ki, cesaret verdiler: "Kalk ayağa müdafaat et" dediler. Kalktım, ama nasıl kalktım Allah bilir. Dedim, "Efendim, bu şarkının güftesini yazan ben değilim. Mamafi, zanediyorum ki buradaki kadın kelimesi yerindedir. Bana daha mülâyim, daha elverişli bir kelime hatırıma gelmiyor. Hanım desek, yarattığınız hürriyet devrinde bilmem ki hoş görülür mü? Hanım deyince akla ve göz önüne kafes veya peçe arkasındaki çarşafli hatun geliyor diye korkarım." "Peki, canım desek olmaz mı?" "Evet olabilir ama, canım'ı bir kadın da erkeğe söyleyebilir. Halbuki şarkıda söyleyen erkektir ve bana pek sıkıcı gelmiyor. Kadın kelimesi haddizatında ince ve naziktir. Mamafi nasıl emrederseniz?" değişim hoşuna gitti. "Peki dâvayı kazandın" buyurdu, buyurdu ama ben de neerdeyse heyecandan bayılacaktım.

Atatürk Türk mûsikisini severek dinler, Türk'ün derin hislerle örülü ve coşkulu ruhunu, derin hislerle aksettirmesini sohbetlerinde sık sık tekrarlardı.

Yıl 1922 Eylül'ün 9 u. Türk ordusu düşmanı denize dökerek İzmir'e girmiş. Düşmanın yangın yerine çevirdiği İzmirde daha dumanlar tütmeğe. Fakat Türk ordusu ve Türk halkı bu mutlu günü kutlamanın sevinci içinde. Böyle bir günün akşamında Gazi Mustafa Kemal, savaşta ordusunun başında olduğu gibi, oyunda da yine halkı ile birlikte zeybek oynuyor ve bu mutlu günü kutluyordu.

Falih Rıfki Atay bugünü şöyle anlatıyor: "O gece ilk defa türküleri söylediğini işitdim. Mustafa Kemal, vals oynayanların ve ateşemiliterlikte mûsikîli salon toplantılarında bulunanların anlayabileceği kadar frenk mûsikîsine bağlı, Türk mûsikîsinde ise makamları ayırabilecek kadar bilgiliydi. Yavaş, tatlı ve cazip sesiyle Rumeli türkülerini söylerken, Rumeli ve Makedonya topraklarının kokularını alır gibi, su ve çıngrak seslerini duyar gibi bakışları uzaklaşa uzaklaşa sislenir, bizim içinde olmadığımız hatıralar içine karışır giderdi. İyi vals ettiğini sonraları gördüm. O akşam zeybek oynadı. Oyunu efekârî ve kibardı. Bazı jestleri hiç yapmazdı. Bu bir alafranga değil, bir Batılı, bir alaturka değil, bir Türktü."

Atatürk, Türk mûsikîsinde bir form olan taksimi şöyle ifade ediyordu: "Taksim, usul kaideleri dışında ve makam kaidelerine riayet ederek, sanatkârın hissiyatını ifade etmesine denir. Atatürk'ün Neyzen Tefik'in neyle yaptığı bir taksimi dinlerken ne kadar duygulandığımı çok güzel ifade eden bir hatıraya yer vermek istiyorum. Atatürk ilk olarak Balıkesirde Neyzen Tefik'in neyini dinlediği zaman, öz mûsikîsinin nağmelerinden o derece duygulanmıştı ki, Neyzen'in elini kendi avucunun içine almış, dakikalarca kalbinin üzerinde tutmuş "Neyzen, sen ruhsun" demişti.

Atatürk, mûsikîmizin diğer mûsikîlerden daha ileri bir seviyeye getirilmesini her zaman istemiştir. Riyaseticumhur fasıl heyetinin uzun yıllar şefliğini yapmış olan Tamburi Refik Fersan, Nikriz saz semâisinin hikâyesini şöyle anlatmıştır: "1924 senesi idi. Riyaseticumhur mûsikî heyetinde binbaşı rütbesiyle bulunuyordum. Atatürk mûsikîyi, bilhassa Türk sanat mûsikîsini çok sever ve bizim heyeti daima yanında bulundururdu. Münir Nurettin Bey de bu heyetin azaları

arasındaydı. Bir gün Atatürk'e konser veriyorduk. Bulduğumuz salonda bizim Türk mûsıkîsi heyetinden başka, bir de alafranga mûsıkî heyeti vardı. Konserden sonra Atatürk beni yanma çağırarak "Refik Bey" dedi. "Sizden Türk ruhunun bütün dinamizmini ve aynı zamanda yumuşaklığını aksettiren bir saz eseri yazmanızı istiyorum". Atatürk'ün bu sözlerinden sonra yandaki odaya geçtim. Yarım saat içinde Nikriz saz semaisini besteledim. Hattâ yanımda nota kâğıdı bulunmadığından, eseri alelacele bir kâğıda Hamparsum notasıyla kaydettim ve sonra Atatürk'e verdim. Atatürk bu semaiyi tamburla çalmamı söyledi. Eseri icra ettikten sonra beni tebrik etti; elindeki nota hakkında benden bilgi istedi. Kısa bir zaman içinde bestelemiş olduğum bu eserin mûsıkîmizin şaheserleri arasında yer alacağını söyleyerek iltifat dolu sözlerle beni misafirlerine tanıttılar. Bu olayda dikkat edeceğimiz husus, Atatürk'ün Türk mûsıkîsinde, Türk ruhunun dinamizmini ve yumuşaklığını aksettirmesini istemesidir. Atatürk, uyusukluktan, karamsarlıktan hoşlanmayan bir kimse idi ve bu hali Türk mûsıkîsinde görmek istememiştir.

1930 - 1934 Dönemi

Türkiye Maarif Tarihi yazarı Osman Ergin'e göre, 11 Ağustos 1928 gecesine (Prof. Dr. Herbert Melzig'in hazırlamış olduğu ATA-TÜRK DEDİ Kİ adlı 1942 baskılı eserin 307 inci sahifesinde olayın 9-10 Ağustos 1928 gecesinde olduğu ifade edilmektedir) Sarayburnu gazinosunda Mısırlı muganniye Müniretül Mehdiyenin bir konseri vardı. Müniretül Mehdiye programını bitirdikten sonra, başlarında Kemanî Mustafa'nın bulunduğu Eyüp Mûsıkî Cemiyeti sahnede yerini aldı. Bu mûsıkî topluluğunun sunduğu eserlerle ilgili hiçbir programı ve mûsıkî notaları olmadığı gibi, kıyafet birliği de yoktu. Toplulukta tamamen lâubalilik hâkimdi. Atatürk "Mademki programları yoktur, şu şarkıları çalsınlar" diye kendilerinin hazırladıkları bir listeyi, sahnede bulunan mûsıkî topluluğuna göndermişlerdi. Fakat, Eyüp Mûsıkî cemiyeti topluluğunun bu şarkılardan hiçbirini bilmediklerini öğrenince, Atatürk hiddet ve hayret içinde kalıyor.

Aynı yerde, yâni Sarayburnunda, tam teşekküllü bir batı orkestrası da konser vermişti. Bir tarafta bir tanbur, bir ud, bir kemence gibi ses alanları sınırlı âletlerle, disiplinsiz bir topluluk, diğer tarafta disiplinli ve tam teşekküllü bir orkestra. İşte bu manzara Ata-

türk'e meşhur ve tarihi Sarayburnu konuşmasını yapmasına sebep oluyor. Atatürk bu konuşmasında şunları söylemişti:

“Her zaman, her yerde olduğu gibi, bu gece burada da halk ile karşı karşıya geldiğim anda büyük, azametli bir kuvvetin tesiri altında kaldığımı duydum. Bu kuvvet nedir? Türk halkının, Türk içtimai heyetini teşkil eden yüksek insanların kalp menbalarından yükselen hislerin, arzuların, hazların bir noktada, bir hedefte, bir gayede birleşmesidir.

Bu kuvvetin bu kadar maşerî olabilmesi, onun çok temiz, çok asil olmasıyla mümkündür. Bu, benim ve bütün dünyanın gördüğü kuvvet, muhakkak en büyük vasıflarla mütemeyyizdir. Bir millet bu mahiyette bir kuvvet ve hayatîyet gösterdiği zaman, o milletin beşer tarihinde yepyeni bir safha olduğuna şüphe etmemelidir.

Bu gece burada güzel bir tesadüf olarak şarkın en mümtaz iki mûsikî heyetini dinledim. Bilhassa sahneyi birinci olarak tezyin eden Münire Elmehdiye Hanım sanatkârlığında muvaffak oldu.

Fakat, benim Türk hissiyatı üzerindeki müşahedem şudur ki, artık bu mûsikî, bu basit mûsikî, Türk'ün çok münkeşif ruh ve hissinin tatmine kâfi gelmez. Şimdi karşıda medenî dünyanın mûsikîsi de işitildi. Bu ana kadar şark mûsikîsi denilen terennümler karşısında kansız gibi görünen halk, derhal harekete ve faaliyete geçti. Hepsini oynuyorlar, şen ve şatırdırlar, tabiatın icabatını yapıyorlar. Bu pek tabiidir. Türk fitratın şen ve şatırdır. Eğer onun bu güzel huyu bir zaman için ferkolonmamışsa, kendisinin kusuru değildir. Kusurlu hareketlerin felâketli neticeleri vardır. Bunun farkında olmamak kabahattir. İşte Türk milleti bunun için gamlandı. Fakat artık millet hatalarını tashih etmiştir. Artık müsterihktir, artık Türk şendir, fitratında olduğu gibi artık Türk şendir. Çünkü ona ilişmenin haternâk olduğu tekrar ispat istemez kanaatındadır. Bu kanaat aynı zamanda temenidir.”

Gazetelerin bu beyanatı neşrettiği günün akşamı, İstanbul radyosunda Türk mûsikîsini idâre eden erkek ve kadın saz heyetinin alelade parçalar çalmalarını ve mikrofon başında lâubali bir şekilde gülüşüp konuşmalarını işiten Atatürk, “Biz garbinkini hürmetle dinlediğimiz gibi, bizim m'ûsikimiz de dünyada hürmetle dinlenecek bir halde olmalıdır. Bu ne rezalettir” buyurmuşlardır.

Yukarıda bahsi geçen olaylardan ve Atatürk'ün konuşmasından anlaşılacağı gibi, Atatürk, Türk mûsikîsine değil, o günlerde Türk mûsikîsini icrâ edenlerden, kıyafetleri de dahil, notalarıyla, ciddî bir programla halkın karşısına çıkmamaları, lâubali davranışları, hattâ radyo mikrofonundan işitilecek biçimde lâubali davranışları, eserleri seçimdeki dikkatsizlikleri Atatürk'ü tehevüre götüren unsurlar arasında yer almaktaydı. Türk'ün ruhunu, karakterini ve özünü dile getiren Türk mûsikîsini, ciddî ve Türk vekarını üzerinde taşıyan medenî bir icrâ heyetini istemekteydi. Bunu da "Bizim mûsikîmiz de dünyada hürmetle dinlenecek bir halde olmalıdır" sözüyle ifade etmiştir.

Osman Ergin, Hafız Yaşar'ın ifadesine dayanarak bu olaydan sonra, Dahiliye Vekilinin müdahalesiyle, Türk mûsikîsinin radyolardan kaldırıldığını ve Türkiye sathında yasak edildiğini yazıyorsa da, yasaklama bu olaydan sonra olmayıp, 1934 yılının 1 Kasımında Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisindeki konuşmasından sonra olmuştur. Rahmetli Osman Ergin olayları karıştırmış olsa gerek. Ancak, Atatürk'le Anılar programında Cevat Memduh Altar'ın da televizyon konuşmasında belirttiği gibi, Sarayburnundaki olay, Atatürk'ü, Türk mûsikîsi üzerinde düşündürmüştür.

Bu tarihten sonra radyo yayınlarına karşı bir tartışmanın sürdürülmeğe bağlandığını görüyoruz. Radyo programlarından halk memnun değildir. Bu konu basına ilk defa okuyucu mektupları şeklinde aksederken, daha sonra makaleler halinde yer almıştır. Eylence ve radyo halk tarafından eş anlamda kabul edildiğinden radyo programlarına yapılan tenkidler, müzik tenkidlerine dönüşmüştür. Bu tartışmalar 1934 yılında yoğunlaşmış, alaturka mûsikî mi, alafranga mûsikî mi? biçimini almıştır. Yâni bugünkü tâbirle, Türk mûsikîsi mi? Batı mûsikîsi mi münakaşası halini almıştır.

Bu konuda o günlerde üç görüşün ortaya çıktığı görülmektedir: Birinci görüşe göre, tek mûsikî batı mûsikîsidir. Türk mûsikîsi terk edilmelidir, yerine batı mûsikîsi benimsenmelidir.

İkinci görüşe göre, Türk mûsikîsi bambaşka bir mûsikîdir ve en mükemmel olanıdır. Bu yüzden bu mûsikî bizim için yeterlidir.

Üçüncü görüş te şöyledir: Batı mûsikîsinin bütün araçlarından yararlanılarak, Türk mûsikîsinin iyileştirilmesinde, o günkü tâbirle,

ıslâh ve terakki ettirilmesine çalışılmalıdır. Tek çıkar yol budur. Yıllarca süren bu yöndeki fikir çarpışmalarına rağmen, radyo idârecilerinin Türk mûsikîsi problemine sağlam bir yaklaşımla eğilip, probleme olumlu yönde katkıda bulunmamış olmaları tespiti geerken önemli bir husustur.

Konumuzla ilgili olarak Atatürk'ün 1933 yılı Onuncu Yıl nutkundaki Türk kültürü ve güzel sanatlarla ilgili sözlerini anmakta, hatırlatmakta, olaylar zinciri bakımından önemli bir yeri olduğu kanaatındayım. Atatürk bu nutkunda "Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız". "Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da, Güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fikrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle başlayarak inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür."

1934 yılında yoğunluk kazandığına işaret ettiğimiz bu tartışmalarda Onuncu Yıl Nutkunun tesirini de aramak gerekir. Bu tartışmalar, yalnız gazete sütunlarında kalmamış, Bakanlıklar seviyesine kadar çıkmıştır. O günkü siyasî iktidarın önemli siması olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Türkiye Büyük Millet Meclisinde mûsikî yayınlarını tenkid ederek şunları söylüyor: "Şarkılar kahvelerden çıkıp radyolara, plâklara intikal ettikten sonra, devletin bu konuda vazifesinin daha büyük olması lâzım gelmiştir. Bizim bazı alaturka şarkılar dinlemek için kulakların çok nasırlanmış olması lâzımdır". Kısacası, hükûmet yetkilileri de dahil, o günlerde radyoların mûsikî yayınlarını tenkid etmeyen yok. Bu tenkidlerin böylesine sert bir biçimde yoğunlaşmasının sebeplerinden biri, mûsikî yayınlarının 1930 lardan başlayarak hızla bozulmağa ve yozlaşmağa başlamasıdır. Bir başka sebep olarak da, diğer üst yapı devrimlerinin yerleşmesine karışıklık, müzik devriminin tam olarak yaygınlaşmaması gösterilebilir. Üçüncü bir sebep olarak da, radyo şirketinin sözleşme süresi dolmadan, hükûmetin radyoyu devletleştirmek istemesidir.

İşte bu gibi değişik sebeplere dayanan görüşlerin münakaşaları, 1934 yılı Kasım ayında Türk mûsikîsinin radyolardan kaldırılması ile geçici de olsa son buluyor.

Bir çok kişi, bu uygulamaya sebep olarak Atatürk'ün 1 Kasım 1934 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin 4. dönem, 4. toplantısını açarken yaptığı konuşmayı gösteriyorlar. Atatürk bu konuşmasında: "Arkadaşlar güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk mûsikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, mûsikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletmeğe yeltenilen mûsikî yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek değişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son mûsikî kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde Türk ulusal mûsikisi yükselebilir, evrensel mûsikide yerini alabilir. Kültür İşleri Bakanlığının (burada kastedilen Millî Eğitim Bakanlığıdır, o günkü adı Kültür İşleri Bakanlığı idi) buna değerince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim".

Bu konuşmadan bir iki gün sonra radyolarımızda Türk mûsikîsinin yayınlanması yasaklanıyor. Yalnız radyolardan değil, Şükrü Kaya'nın gayreti ile, polisçe bütün Türkiye'de yasaklanıyor.

1934'den Sonraki Dönem

Yaklaşık iki yıl süren bu uygulamadan sonra, Türk mûsikîsi yayınları yeniden başlıyor. Arada kalan süre ise Batı mûsikîsinin yeterince sevilip anlaşılmasına yardımcı olmadığı gibi, Türk mûsikîsinin yetersiz yanlarının, düzeltilmesi gerekli yanlarının, ya da gelişmeye açık yönlerinin araştırılıp geliştirilmesine de katkıda bulunmuyor. Daha başka bir ifade ile, boş geçen iki büyük yıl. Ancak, burada şunu belirtelim ki, Ahmet Adnan Saygun'un ifadesine göre, 1934 yılının heyecanı içinde bu heyecana kendini kaptırmış bazı yetkili kişiler Osman Ergin'e göre Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, duraklama devrine girdiğine inandığı Türk mûsikîsini ayak bağı oluyor düşünceyle, radyolardan yayınlanmasını yasaklamıştır. Cevat Memduh Altar ise, Atatürk'ün Türk mûsikîsinin yasaklanması, ya da kaldırılmasıyla ilgili herhangi bir düşüncesinin bulunmadığını, televizyon konuşmasında açıklamıştır. Vasfi Rıza Zobu ise hatıratında, Atatürk'ün: "Ben bunu istemedim, ben bunu istemedim, Türk mûsikîsini geliştirin dedim" sözlerini söylediğini nakletmiştir. Ayrıca değerli müzisyen Ru-

şen Ferit Kam, Osman Pehlivan'dan naklen, Atatürk'ün bu konuda şunları söylediğini belirtmiştir: "Bunu da yanlış anladılar". Atatürk'ün konuşma metninde geçen "Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek değişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce son mûsikî kurallarına göre işlemek gerekir" sözüne dikkat edecek olursak, altı çizilmesi gerekli söz ULUSAL dır. Atatürk millî mûsikîmizin genel ve son mûsikî kurallarına göre işlenmesini istemiştir. Yoksa mûsikîmizin tamamen değiştirilmesi gibi veya yasak edilmesi gibi bir fikri ileri sürmemiştir.

Okuyucu müzisyenlerden Sayın Ferit Tan'ın ağzından, Türk mûsikîsinin tekrar izin verilerek radyolarda icrâsına ve Türkiye çapında söylenmesine nasıl müsaade edildiğini anlatmağa çalışacağım.

"Radyolardan Türk mûsikîsi kaldırıldıktan sonra, İsmet Paşanın köşkünün yanında bir köşkü bulunan, eşi piyano, kızı ise tambur çalan, Bursa Meb'usu Rasim Ferit Talay'ın evinde her Pazar, batı mûsikîsi mensubu arkadaşlarla toplanıp, Türk mûsikîsinin bazı eserlerini Konser Mayster Halil Onayman armonize ediyor, klârnet, flüt obua gibi âletlerle provalar payılıyordu.

Gene böyle bir pazar günü çalışırken bulunduğumuz köşke Atatürk çıkıp geldi. "Bazı şeyler çalıyormuşsunuz, size baskın yaptım, çalıştığımız şeyleri bana da dinletin" dedi. Benli Hasan Ağanın Rast Peşrevini, Dede Efendinin Kâr'ını "gözümde daima hayalî cânan", Dede Efendinin daha bir iki eserini, Benli Hasan Ağanın saz semaisini armonize edilmiş şekliyle Atatürk'e dinletiyorlar. Atatürk "Çok memnun oldum" diyor. O akşam orada, müzisyenlerle birlikte yemeğe kalıyorlar. Sofra kuruluyor. O sırada Osman Pehlivan da geliyor. Atatürk Osman Pehlivan'a "Birşeyler çal da dinleyelim" diyor. Osman Pehlivan: "Paşam siz Türk milletinin babasıdır. Siz burada Türk mûsikîsini dinliyorsunuz. Ama, bu memlekette Arap mûsikîsi dinleniyor. Birgün gelecek, Türk mûsikîsi yerine Arap mûsikîsi hâkim olacak" dedi. Atatürk sesini çıkarmadı. Bir müddet sonra Ferit Tan'a "Ekibini al, Ankara radyosunda şimdi şarkı söyleyeceksin" dedi. Ferit Tan, Osman Pehlivan'ı da alarak gecenin 23.00 ünde radyo evinde Türk mûsikîsiyle ilgili birkaç şarkıyı, Osman Pehlivan da dahil söylüyorlar. Bir iki gün sonra, her tarafa emir gidiyor ve Türk mûsikîsi hem radyolarda, hem de memleketin her tarafında çalınmaya başlıyor."

Sonuç

Atatürk, Türk mûsikisini daima sevmiştir. Bilhassa Rumeli türkülerini hem sever, hem de söylerdi. Anadolunun içinden kopup gelen Türk Halk mûsikisine karşı da Atatürk'te derin bir sevgi vardı. Türk halk mûsikisini, insanların her türlü ruh hallerini ifade edecek güçte görüyordu. Kahramanlık, ıstırap, sevinç, raks v.s. gibi beşer duygularını dile getiren her şey, yâni hayatın kendisi bu mûsikîde mevcuttu. Bu mûsikî, bunları ifadeye muktediri. Türk'ün ruhunu bu mûsikîde, Anadolu'da bulmak mümkündü. Atatürk buna inanıyordu. Ancak Türk sanat mûsikisinin karamsar yanını sevmemekle beraber, Türk ruhunun özünü, Türk'ün ince duyuş ve sezgilerini veren yönlerini de seviyordu.

Buna rağmen Atatürk 1925' tarihinde, Ankarada Cebecide yeni yaptırılmış olan binasına yerleşmiş bulunan Mûsikî Muallim Mektebini açmıştır. Aynı yıl içinde yayınlanan "Mûsikî Muallim Mektebi Talimatnamesi"nin birinci maddesine göre "Lise ve orta mekteplerle, bilumum muallim mektepleri için mûsikî muallimi yetiştirmek maksadiyle tesis olunmuştur". Bu okulun öğrenim süresi dört yıldır. Bunun üç yılı öğretime, son yılı uygulamalara ayrılmıştı. Bundan başka bir de "ihzarî" (hazırlama) sınıfı vardı. Bu sınıfa ilk okulu bitirenler, aday olarak alınıyorlardı. Okul, parasız yatılıydı ve yetişenler mecburî hizmete tâbi tutuluyorlardı. Bu okul mezunları, bütün Türk okullarında batı usulünde müzik dersi yapıyorlardı.

İstanbulda faaliyet gösteren ve Türk mûsikisinin öğrenimini yapan, Türk mûsikisi öğretmeni yetiştirmek üzere 1917 yılında açılmış olan Dârülelhanda, 1926 yılında Türk mûsikisi öğretimi yasaklanmış; yalnız icrâsına müsaade edilmişti. Dârülelhan, İstanbul Belediye Konservatuarı haline getirilerek, Batı mûsikisi öğretim kuruluşlarının Türkiyede ilki oldu.

Ayrıca, Türk Beşleri adı verilen, Cemal Reşit Rey, Ulvî Cemal Erkin, Necil Kâzım Akses, Ahmet Adnan Saygun ve Ferit Alnar'ı mûsikî tahsili için Avrupaya gönderdi.

25 Haziran 1934 tarih ve 2541 sayılı Millî Mûsikî ve Temsil Akademisi Kanunu ile:

a) Memlekette ilmî esaslar dahilinde millî mûsikîyi işlemek, yükseltmek ve yaymak,

b) Sahne temsilinin her şubesinde ehliyetli unsurlar yetiştirmek,

c) Müsiki muallimi yetiştirmek üzere Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olmak üzere Ankarada "Millî Müsiki ve Temsil Akademisi" kurulmuştur.

Millî Müsiki ve Temsil Akademisi üç ayrı kuruluşu bünyesinde toplamıştı: 1) Müsiki muallim mektebi, 2) Riyaseticumhur flârmonik orkestrası, 3) Temsil şubesi. Bu kanunla müsiki muallim mektebiyle ilgili konular hükümlere bağlanmıştı. Kanunun yedinci maddesine göre bu okul "ilk mektep tahsili üzerine kurulmuş altı senelik yatılı ve parasız bir kuruluştu."

Daha sonraları bu akademi 20.5.1940 tarih ve 3829 sayılı Kanunla Devlet Konservatuarı haline getirilmiş, Atatürk döneminde konan Millî müsiki ismi kaldırıldığı gibi, müsiki kelimesinde de değişiklik yapılmış, müsiki, müzik şeklini almıştı. Akademi Kanununda bulunan "Memlekette ilmi esaslar dahilinde millî müsikiyi işlemek, yükseltmek ve yaymak" gayesi de kaldırılmış, konservatuar, tamamen Batı müsikisini öğreten ve Batı kültürünü Türkiye'ye yapan bir kuruluş haline getirilmişti.

Müsiki Muallim Mektebi de 1937-1938 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde açılan Müzik şubesi ile tarihe karışmıştır.

Atatürk'ün diktiği fideler meyvelerini vermiştir. Bir taraftan Batı müziği tekniği ile bestelenen Türk orkestra müziği türünde eserler ortaya çıkmış, bale, opera, tiyatro ve orkestralar faaliyete geçmiş, diğer taraftan Türk sanat müsikisi ve Türk Halk müsikisinde çok önemli gelişmeler, gözle görülecek biçimde kendini göstermiştir. Türk sanat müsikisi toplulukları, müsiki disiplinine uygun olarak konserler vermektedirler. Ancak gazino ve dolmuş müsikisinin, konumuzun dışında, sanat değeri olmayan şarkılar olduğunu belirtmeliyim.

Türk Halk müsikisiyle ilgili olarak rahmetli Muzaffer Sarısözen'in, rahmetli Halil Bedî Yönetken'in gayretleriyle oyunlar dahil on bin halk ezgisi toplanmış ve tespit edilmiştir. Muzaffer Sarı Sözen'in dışında çoğu Nida Tüfekçi'nin olan, Yücel Paşmakçı, Mehmet Özbek, Ahmet Yamacı'nın, TRT İzmir radyosunun derlemelerinin miktarları da üç bini bulmaktadır.

Merhum Sadettin Heper'in verdiği bilgiye göre —kendisi radyoda kurulmuş olan repertuar kurulunun başkanlığını yapmış ve bu

kurulda 1970 yılına kadar çalışmıştır— Türk sanat mûsikisiyle ilgili eserlerin sayısı 60-70 bin civarındadır. Bunlardan 15-20 bin eserin de dinî eserler olduğu tahmin edilmektedir. Türk mûsikisinde, dünyanın hiçbir milletinde bulunmayan, bu kadar zengin bir kültür hazinesinin kaybına şuurlu hiçbir Türk'ün gönlünün razı olacağına inanmak mümkün değildir.

Ancak, Dârülelhanda Türk mûsikisi öğretiminin yasaklanmasından itibaren geçen elli yıl içinde, Üsküdar mûsikî Cemiyeti, İstanbul Üniversitesi Mûsikî Cemiyeti v.s. gibi cemiyetler, Rauf Yekta, Sadettin Arel, Dr. Suphi Ezgi, Ekrem Karadeniz ve daha başkalarının ferdî gayretleri içinde kalan ve usta-çırak metodu ile yapılan özel öğretim çalışmalarının, İstanbul Belediye Konservatuvarındaki ve radyolardaki Türk mûsikisiyle ilgili icrâ faaliyetlerinin dışında, tarihî Türk mûsikisi, ya da san'at mûsikisi dediğimiz işlenmiş Türk mûsikisine devlet eli maalesef uzanmamış, bu mûsikî 1976 yılı Mart ayına kadar bir öğretim kuruluşuna kavuşamamıştır. Millî Eğitim Bakanı Sayın Ali Naili Erdem'in gayretleriyle, İstanbulda Türk Mûsikisi Devlet Konservatuvarı kurulmuştur. Bu konservatuvarın gayesi, Atatürk'ün 1934 yılının 1 Kasım'ında Türkiye Büyük Millet Meclisinde Türk mûsikisiyle ilgili olarak verdiği direktifi, Türk mûsikisi için çizdiği yolu gerçekleştirmektir.

Kültür Bakanlığına bağlı olarak çalışan, Sayın Nevzat Athğ yönetimindeki Devlet Korosunun olumlu faaliyetlerine burada işaret etmek isterim.

Ancak, Türk hafif müziği, halen Batı taklidi devresini aşamadığından, orjinal eserlerini, yâni Türk ruhunu dile getiren eserlerini maalesef henüz verememiştir.

Atatürk'ün 1 Kasım 1934 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde yaptığı konuşmada belirttiği gibi, Türk mûsikisi “Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan ve yüz ağartıcı değerinde olan, evrensel mûsikide yerini almağa çalışan” bir mûsikî haline gelmiştir.

Bugün bir taraftan Türk kompozitörlerinin Batı tekniği ile besledikleri eserleri Avrupada ve Amerikada icrâ edilirken, batı tekniği ile yetişmiş Türk icrâcıları “İdil Biret, Suna Kan v.s.” Batı ülkelerinde konserler vermekteler. Diğer taraftan, Türk Halk, Türk Sanat mûsikimizle meşgul oldan müzisyenlerimiz, Avrupaya, Ameri-

kaya, Japonyaya dâvet edilmekte, Türk sanat ve Türk halk mûsikîmizi icrâ etmektedirler. Halk oyunları ekiplerimiz daima Batıdaki müsabakalarda derece almaktadırlar. Ayrıca, Amerikanın bazı üniversitelerinde Türk mûsikîsi kürsüleri faaliyete geçmiş durumdadırlar.

Atatürk'ün diktiği fideler ağaç olmuştur ve meyvelerini vermektedirler.

KAYNAKLAR

- 1) Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, Cilt 5, Eser Yayınevi, İstanbul 1977.
- 2) Atatürk Devrimleri İdeolojisinin Türk Müzik Kültürüne Doğrudan ve Dolaylı Etkileri, Murat Belge, Ercüment Berker, Aydın Oran, Muammer Sun, Cınuçen Tanrıkorur, Hilmi Yavuz, Faruk Yener, Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayınları 1, Birinci baskı, Haziran 1980 (Açık Oturum, 8.11.1978).
- 3) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II (1906 - 1938), İkinci baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959.
- 4) Prof. Dr. Melzig, Atatürk Dedi ki, Ankar aSümer Matbaası 1942.
- 5) Nevzat Ayas, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler, Ankara 1948, Milli Eğitim Basımevi.
- 6) Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devre VI, İçtima I, Ellinci inikad, 13.5.1940 Pazartesi, Devlet Konservatuvarı Kanununun Büyük Millet Meclisinde Müzakere zabıtları.
- 7) 25 Haziran 1934 tarih ve 2541 sayılı Milli Mûsiki ve Temsil Akademisi Kanunu.
- 8) 20 Mayıs 1940 tarih ve 3829 numaralı Devlet Konservatuvarı Hakkında Kanun.
- 9) 1.11.1978 ve 4.11.1978 tarihlerinde Gülsevîm Tüzün'ün Türk mûsikîsiyle ilgili olarak yaptığı radyo programı.
- 10) Nida Tüfekçi ve Neriman Tüfekçi'nin Aydınlar Ocağındaki konuşmaları.
- 11) 10 Kasım 1980 tarihinde Radyoda yapılan program, saat 17.30 - 18.00 arası.
- 12) Atatürk'ün doğumunun 100. yılı sebebiyle Atatürk'le Anılar programında Ahmet Adnan Saygun'un televizyondaki konuşması.
- 13) Atatürk'le Anılar programında Cevat Memduh Altar'ın televizyon konuşması.